

JE TŘEBA (A MOŽNO) CHRÁNIT PSYCHODIAGNOSTICKÉ METODY? A JAK?

EMIL ŠIŠKA

Fakulta tělesné kultury, Universita Palackého, Olomouc

ABSTRACT

Is it necessary (and possible) to protect psychological diagnostic tools? And how?

E. Šiška

Nowadays we can see that the information about psychodiagnostic methods is in a growing extent available also to non-psychologists (e. g. as a result of free access to information by means of Internet). The aim of this paper is to call attention to some negative and positive consequences of this situation.

key words:

psychodiagnostic methods,
protection,
lay persons

klíčová slova:

psychodiagnostické metody,
ochrana,
laické osoby

Není asi větších sporů o tom, že i mezi členy psychologické obce najdeme velké rozdíly v přístupu k psychodiagnostickým metodám, a to jak v obecném hodnocení, tak i v pohledu na konkrétní používané techniky. Najdou se mezi námi jistě kolegové, kteří se o většině běžně používaných psychodiagnostických metod vyjadřují s větším či menším despektem a v diskusích na toto téma argumentují svým klinickým „čichem“ („mám prostě z toho pacienta takový pocit“), zkušeností, empatií, omezenou výpovědní hodnotou jednotlivých metod atd. Na straně druhé jsou mezi námi i tací (a vůbec se nemusí jednat např. jen o kolegy krátce po promoci), kteří by na výsledky metod, jež si z nějakého důvodu oblíbili a jsou jim blízké, byli snad ochotni i přísahat – setkal jsem se např. s vyjádřením, že u pacienta lze s jistotou vyloučit jakoukoliv stylizaci, neboť měl v dotazníku průměrnou hodnotu tzv. lži-skóru. A jistě je i řada těch, kteří různé psychodiagnostické metody každodenně používají s vědomím, že se jedná o pomůcky a nástroje, k jejichž údajům je třeba přistupovat s poučenou kritičností, ale jež za jistých předpokladů mohou poskytnout cenné a jinak obtížně dostupné informace. Odlišnosti v hodnocení užitečnosti psychodiagnostických metod pak mohou do značné míry ovlivnit i to, jakou pozornost věnuje ten či onen z nás jejich ochraně.

Různorodý přístup odborné veřejnosti k psychodiagnostickým metodám je samozřejmě determinován celou řadou faktorů (některé mohou být i méně racionální či neuvědomované) – namátkou uvedme např. někdy těžko vysvětlitelné sympatie ke konkrétní technice, komunikační styl psychologa, finanční dostupnost či časovou náročnost některých testů, preferenci forem „papír-tužka“, či naopak možná v některých případech poněkud diskutabilní profit z toho, že nám počítač kromě vyhodnocení a převodu skóre nabízí i formulaci diagnostického závěru atd. Významnou roli hraje pochopitelně i pověst a prestiž některých metod (část psychologů a psychiatrů si Rorschachovu metodu, TAT nebo některé dotazníky nedá vzít navzdory úvahám jiných psychologů o jejich malé praktické užitečnosti).

Došlo: 10. 10. 2001; E. Š., Fakulta tělesné kultury UP, katedra aplikované tělesné výchovy, tř. Míru 115, 771 11 Olomouc

Tak jako snad vše mohou být i psychodiagnostické metody použity nesprávně či zneužity. Pokud jde o nesprávné použití, přiznejme si, že se v naší praxi setkáváme s jeho četnými odrůdami. Nechci na tomto místě zabíhat do velkých podrobností, ale stačí uvést např. administraci testu, aniž bychom měli zajištěnou dobrou spolupráci a důvěru pacienta/klienta, použití někdy i řady metod v krátkém časovém intervalu, takže naši klienti musí být nutně unaveni, povrchní vyhodnocení, zjednodušující závěry atd. atd. Změnit tuto situaci by jistě pomohla hlubší úroveň pregraduální přípravy v oblasti použití psychodiagnostických metod – snad nejsem sám, kdo si vzpomene, jak nelehko mu bylo krátce po ukončení studia, když se na pracovním stole scházely žádanky o vyšetření a často i dosti různorodé výsledky testů použitých u téhož pacienta, z nichž bylo třeba dospět k rozumným závěrům. Pozitivní roli by určitě sehrála i širší nabídka výcviku v používání konkrétních metod (zdá se, že po vstupu některých nových subjektů na trh se situace začíná pomalu zlepšovat), možnost průběžné supervize a v případech některých konkrétních metod zřejmě i potřeba získat patřičnou licenci apod.

Byl bych rád, kdyby případný čtenář považoval za jakési jádro této úvahy (k němuž možná v diskusi připojí své názory, zkušenosti atd.) především její následující část, v níž bych chtěl spíše jen namátkou upozornit na některé relativně nové skutečnosti, s nimiž se v poslední době setkávám stále častěji a které úzce souvisejí s použitím psychodiagnostických metod a s jejich ochranou. Bývalo zvykem, že jsme se snažili psychodiagnostické metody chránit před nepovolanými, neprozrazovali jsme principy, na kterých jsou založeny, ani způsoby jejich hodnocení a interpretace. Projevem této praxe je i skutečnost, že když poprvé objednáváme např. v Psychodiagnostice či v Testcentru, musíme přiložit doklad o absolvovaném psychologickém vzdělání. Jaká je však realita? V praxi se mi již několikrát stalo, že jsem při procházení knižního fondu některých knihoven narazil na manuály u nás vydávaných testů a dotazníků, z nichž se lze vcelku detailně poučit o povaze těchto metod. Nejen prostřednictvím knih dostupných na pultech knihkupectví, ale i díky internetu si lze sám na sobě „vyzkoušet“, jak některé inteligenční testy, např. typu Ravenových progresivních matic, tak různé osobnostní dotazníky (v některých zemích Evropské unie je zavedenou praxí, že si studenti za mírný poplatek – např. v rámci kariérního poradenství – mohou tzv. nanečisto vyzkoušet psychologické metody podobné těm, jejichž použití lze očekávat v rámci výběrového řízení u potenciálního zaměstnavatele). Ve své klinické praxi jsem se několikrát setkal s tím, že klientovy reakce byly jako podle manuálu; co ale s pouhým podezřením, že mu metodu někdo poskytl či vysvětlil? Není to tak dlouho, kdy jsem požádal klientku, aby mi nakreslila lidskou postavu. Zeptala se mě, zda budu z charakteristik kresby usuzovat na konkrétní vlastnosti její osobnosti, a začala citovat z Ogdonovy publikace *Psychodiagnosics and Personality Assessment: A Handbook*, kterou si jako volně dostupnou pročela v univerzitní studovně. Když projdeme inzeráty, možná narazíme na nabídky typu „Zjistím vaše intelektové a osobnostní předpoklady...“ či „Připravím na psychologické testování u konkursu“. A když zavítáme na internet, najdeme (např. v případě Rorschachovy metody) nejen vcelku seriózně zpracované stránky, ale i četná varování před vyšetřením touto metodou, někdy i s popisem jednotlivých tabulí a s návodem, jaké odpovědi dávat a jakým odpovědím a projevům se při tomto vyšetření za každou cenu vyhnout (není třeba příliš zdůrazňovat, že některé z těchto rad jsou velmi zjednodušující a zavádějící).

Domnívám se, že s rozvojem a podporou moderních informačních technologií a svobodného přístupu k informacím (díky za něj) musíme akceptovat, že nám naši klienti stále více „vidí do karet“, což má samozřejmě negativní i pozitivní důsledky (musíme však přiznat, že mnohé z používaných metod jsou pro přemýšlivého člověka

lehce průhledné, aniž by o nich musel shánět podrobnější informace). Cítím v této souvislosti určitou ambivalenci – na jedné straně jsem rád, že je klient informovanější a náš vztah možná symetričtější, ale současně mám někdy i pocit jakési frustrace ze ztráty užitečného nástroje, který mi mohl pomoci klientovi více porozumět a lépe ho poznat. Není jistě nutné bát se toho, že si před psychologickým vyšetřením každý z našich klientů projde všechny dostupné informace o psychodiagnostických metodách, ale nelze vyloučit, že někteří budou o mnohém poučení a na mnohé připraveni předem (a o tuto skutečnost se s námi nepodělí). To samozřejmě nemusí mnohdy vůbec vadit, ale problematické mohou být např. situace při rozhodování o svěření dítěte do péče jednoho z rodičů, při vyšetření souvisejícím se zjišťováním předpokladů pro výkon některých profesí či držení střelné zbraně atd. Měli bychom s tím počítat a být na to připraveni.

SOUHRN

V souvislosti s rozvojem volného přístupu k informacím dochází k tomu, že se řada poznatků o

psychodiagnostických metodách dostává i mezi laickou veřejnost. Cílem sdělení je upozornit na některé negativní i pozitivní důsledky této skutečnosti.